

International Religious Freedom Report 2009 - Slovenská republika

Ústava SR zaručuje slobodu vierovyznania a k všeobecne slobodnému vyznávaniu náboženstva prispievali aj ďalšie právne predpisy a politika. Konanie ústavného súdu o podnete spochybňujúcom ústavnosť novely zákona o registrácii cirkví, ktorou sa sprísnila požiadavka na registráciu náboženskej skupiny, ešte nebolo ukončené.

Štát vo všeobecnosti rešpektoval praktické uplatňovanie slobody vierovyznania. Stav v oblasti rešpektovania slobody vierovyznania zo strany štátu sa počas sledovaného obdobia nezmenil.

Sporadicky sa vyskytovali správy o spoločenskej diskriminácii z dôvodu náboženskej príslušnosti, viery alebo náboženských praktík. V niektorých segmentoch populácie pretrvávali príležitostné prejavy antisemitizmu.

Diskusia o slobode vierovyznania, ktorú vedie vláda USA so slovenskou vládou, je súčasťou jej všeobecnej politiky podpory ľudských práv.

Časť I. Demografické údaje o náboženskom zložení obyvateľstva

Slovenská republika má rozlohu 18 900 štvorcových míľ (49 035 km²) a 5,4 milióna obyvateľov. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 2001 tvoria 68,9 percent obyvateľstva osoby rímskokatolíckeho vyznania a 6,9 percenta obyvateľstva sa hlási k evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. K menším náboženským obciam patrí gréckokatolícka cirkev, reformovaná kresťanská cirkev, pravoslávna cirkev, Svedkovia Jehovovi, rôzne protestantské cirkvi, židia, príslušníci bahájskej viery a moslimovia.

Medzi rozdielmi v príslušnosti k určitému náboženstvu a politickými či etnickými rozdielmi existuje určitá korelácia. Kresťanskodemokratické hnutie, ktoré má väzby na katolícku vieru, presadzuje ako jediná politická strana explicitne náboženskú agendu. S rímskokatolíckou cirkvou sú úzko spätí aj zakladatelia Konzervatívnej demokratickej strany, novej odnože Kresťanskodemokratického hnutia. Ku gréckokatolíckej cirkvi sa hlásia osoby slovenskej alebo rusínskej (ukrajinskej) národnosti, aj keď niektorí Rusíni vyznávajú pravoslávnu vieru. Príslušníci pravoslávnej cirkvi žijú prevažne vo východnej časti krajiny. Reformovanú kresťanskú cirkev možno nájsť najmä na juhu krajiny v blízkosti maďarských hraníc, kde žije veľa príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny. Ostatné náboženské skupiny sú viac-menej rovnomerne zastúpené na celom území krajiny.

Časť II. Stav rešpektovania slobody náboženskej viery zo strany štátu

Právny a politický rámec

Ústava SR zaručuje slobodu vierovyznania a k všeobecne slobodnému vyznávaniu náboženstva prispievali aj ďalšie právne predpisy a politika. Právny poriadok na všetkých úrovniach plne chráni toto právo pred jeho porušovaním zo strany štátnych alebo súkromných aktérov. Novela zákona o registrácii cirkví však znevýhodňuje menšie náboženské skupiny.

Zákon vymedzuje postavenie oficiálne registrovaných náboženských skupín. Zákon nezakazuje existenciu netradičných náboženských skupín. Na jeho základe môže štát uzatvárať dohody s menšími náboženskými obcami.

Na Slovensku síce oficiálne štátne náboženstvo neexistuje, ale za dominantné náboženstvo sa považuje rímsky katolicizmus pre vysoký počet jeho prívržencov. Základná zmluva s Vatikánom z roku 2001 tvorí právny rámec vzťahov medzi katolíckou cirkvou na Slovensku, štátom a Vatikánom. Jedna z dvoch následne uzavretých dohôd sa týka vojenskej služby duchovných a druhá vyučovania náboženstva. Dohoda medzi vládou SR a ďalšími 11 registrovanými náboženskými skupinami z roku 2002 má byť protiváhou zmluvy s Vatikánom a zabezpečiť rovnoprávne postavenie ostatných registrovaných náboženských skupín. Podľa následnej dohody o vyučovaní náboženstva, ktorej identické verzie boli podpísané s ďalšími 11 registrovanými cirkvami, všetky štátne základné školy musia od detí požadovať, aby sa prihlásili buď na hodiny náboženskej výchovy alebo na hodiny etickej výchovy – podľa toho, čomu deti (alebo ich rodičia) dávajú prednosť. Napriek istým obavám menšie náboženské skupiny opätovne potvrdili, že sú s týmto systémom vcelku spokojné.

Medzi štátom uznané cirkevné sviatky patrí Sviatok Troch kráľov, Veľká Noc, Slávnosť Panny Márie Sedembolestnej, Sviatok všetkých svätých, Vianoce a Deň svätého Štefana. Zmluva s Vatikánom zakazuje zrušenie alebo zmenu existujúcich cirkevných sviatkov, ktoré sú uznané ako štátne sviatky.

Registrácia náboženských skupín nie je povinná. Registrovaným náboženským skupinám však štát poskytuje výhody, ako sú napr. dotácie na platy duchovných a na administratívne náklady; právo navštevovať väznice a nemocnice, získavať tam nových stúpcov pre svoju vieru a poskytovať svojim členom duchovnú službu; právo vykonávať právoplatné obrady uzavretia manželstva; a prístup do verejnoprávnej televízie. Najviac štátnych dotácií dostáva rímskokatolícka cirkev ako najväčšia náboženská skupina. Štát finančne prispieva aj na cirkevné školy a na učiteľov vyučujúcich náboženstvo v štátnych školách. Štát príležitostne poskytuje dotácie aj na jednorazové projekty a na významné cirkevné aktivity, pričom registrované náboženské skupiny sú čiastočne oslobodené od daňovej povinnosti a dovozných ciel. Náboženská skupina sa môže rozhodnúť, že štátne dotácie neprijme.

Podľa zákona o registrácii cirkví z roku 2007 je na registráciu skupiny ako náboženskej organizácie potrebné, aby najmenej 20 000 plnoletých členov tejto skupiny, ktorí majú občianstvo Slovenskej republiky alebo v nej majú trvalý pobyt, predložilo „čestné vyhlásenie“ potvrdzujúce ich príslušnosť k skupine, znalosť základných článkov viery a jej učenia, s uvedením ich rodných čísel a adresy bydliska, a podporujúce registráciu skupiny. Navyše platí, že zákon upravujúci registráciu občianskych združení špecificky vylučuje registráciu náboženských organizácií a cirkví.

Cirkevný odbor ministerstva kultúry dohliada na vzťahy medzi náboženskými skupinami a štátom a riadi pridelovanie štátnych dotácií náboženským skupinám a združeniam. Ministerstvo však nemôže zasahovať do vnútorných záležitostí náboženských skupín a neusmerňuje ich aktivity. Prostredníctvom grantového programu ministerstvo kultúry prideluje finančné prostriedky na udržiavanie kultúrnych a náboženských pamiatok.

Obmedzenia slobody vierovyznania

Štát vo všeobecnosti rešpektoval praktické uplatňovanie slobody vierovyznania. Stav v oblasti rešpektovania slobody vierovyznania zo strany štátu sa počas sledovaného obdobia nezmenil.

Požiadavka, aby registrovaná organizácia mala 20 000 plnoletých členov, znevýhodňovala menšie náboženské skupiny. Tieto skupiny síce mohli fungovať, ale sťažovali sa, že vo vzťahu k orgánom sa nachádzajú v právnom vákuu, a že v určitých situáciách by ich členovia mohli mať ťažkosti s prístupom k svojim duchovným a k ďalším zdrojom. Duchovní z neregistrovaných náboženských skupín nemohli napr. oficiálne navštevovať svojich prívržencov vo väzniciach a v štátnych nemocniciach a poskytovať im duchovnú službu. Členom týchto skupín sa niekedy neumožnilo pochovať ich príbuzných na mestských cintorínoch.

V marci 2009 najvyšší súd rozhodol v prospech Kresťanského spoločenstva vo veci jeho odvolania proti rozhodnutiu ministerstva kultúry z roku 2007 o zamietnutí žiadosti tejto skupiny o registráciu. Podľa rozhodnutia najvyššieho súdu, ktoré ministerstvo kultúry dostalo 20. mája 2009, ministerstvo neuviedlo dostatočné dôkazy na podporu zamietnutia žiadosti skupiny o registráciu. Ministerstvo preto obnovilo konanie o registrácii, o čom informovalo Kresťanské spoločenstvo. Ministerstvo začalo zhromažďovať dodatočné dokumenty a materiály, ktoré sú podľa príslušných právnych predpisov potrebné na konanie o registrácii.

Konanie ústavného súdu o podnete generálneho prokurátora z februára 2008, podľa ktorého je registračný zákon z mája 2007 údajne diskriminačný a porušuje slobodu združovania, nebolo do konca sledovaného obdobia ešte ukončené.

Konanie ústavného súdu o sťažnosti ateistickej cirkvi proti rozhodnutiu ministerstva kultúry, ktorým zamietlo jej žiadosť o registráciu, nebolo do konca sledovaného obdobia ešte ukončené.

Štátom financovaný Ústav pre vzťahy štátu a cirkví vykonával monitorovanie a výskum nových náboženských hnutí a vypracúval analýzy pre cirkevný odbor ministerstva kultúry; tieto skupiny však boli len ťažko identifikovateľné, pretože často sa nedávajú zaregistrovať ako náboženské spoločnosti, ale registrujú sa ako mimovládne organizácie. Ústav skúmal aj nové náboženské skupiny podozrievané zo snahy preniknúť do škôl, ako je napr. scientologická cirkev alebo Cirkev zjednotenia. Ústav okrem toho organizoval semináre, vydával publikácie a informoval médiá o svojich zisteniach.

Niektoré prípady reštitúcie majetku zostali nedoriešené. Cirkevné organizácie si uplatnili nárok na vrátenie majetku skonfiškovaného bývalou komunistickou vládou na základe zákona o reštitúcii obecného majetku z roku 1993, ktorý na podanie týchto nárokov ustanovil termín 31. decembra 1994. Štát, obce, verejnoprávne subjekty a za určitých okolností aj súkromné osoby vracali tento majetok v stave, v akom sa práve nachádzal. Reštituované kostoly, synagógy a cintoríny boli zväčša v zlom stave. Zákon neustanovil žiadne odškodnenie za škody spôsobené počas komunistického režimu, pričom náboženským skupinám často chýbali financie na renováciu týchto nehnuteľností a na ich uvedenie do použiteľného stavu.

V niektorých prípadoch štát nehnuteľnosť síce vrátil, ale jej dovtedajší užívateľ – ktorým bola často škola alebo nemocnica – ju neuvolnil, pretože nemal kam ísť. Vyskytli sa aj problémy s vracaním pozemkov, na ktorých v čase konfiškácie neboli žiadne stavby, ale ktoré sa medzičasom zastavali. Najväčšími prekážkami pre urovnanie nevyriešených reštitučných nárokov boli nedostatok finančných zdrojov štátu a byrokratické priet'ahy na strane užívateľov, ktorí mali uvoľniť majetok podliehajúci reštitúcii.

Na základe reštitučného zákona z roku 2005 si náboženské organizácie do 30. apríla 2006 mohli uplatniť nárok na vrátenie poľnohospodárskej a lesnej pôdy a ostatného majetku nepoužívaného na cirkevné účely (napr. obecné budovy, školy atď.) zabratého v čase od 8. mája 1945 (v prípade židovskej obce od 2. novembra 1938) do 1. januára 1990. S výnimkou reformovanej kresťanskej cirkvi mali náboženské skupiny len niekoľko nevybavených nárokov na vrátenie majetku. Viaceré cirkevné inštitúcie poznamenali, že presné údaje o ešte nevybavených nárokoch nemôžu poskytnúť z toho dôvodu, že mnohé z ich pobočiek fungujú viac-menej samostatne. Predstavitelia reformovanej kresťanskej cirkvi tvrdili, že hoci zákon z roku 2005 umožňuje riešiť niektoré zložité majetkové nároky, nerieši prípady približne 70 cirkevných objektov (cirkevné školy, zariadenia pre učiteľov atď.), ktorých vlastníkmii boli jednotlivé farnosti a ktoré znárodnila komunistická vláda po roku 1948. Predstavitelia reformovanej kresťanskej cirkvi sa sťažovali aj na to, že vláda cirkevným organizáciám neumožňuje využívať štrukturálne fondy Európskej únie na sociálne účely.

Podľa vyjadrenia rímskokatolíckej cirkvi zastúpenej Konferenciou biskupov Slovenska presné štatistiky o vrátenom majetku neexistujú, ale ešte stále prebiehajú súdne konania o niektorých nárokoch. Podľa názoru biskupov štát vrátil katolíckej cirkvi približne 33 až 35 percent jej majetku. Cirkev nemá nárok na znovunadobudnutie pozemkov, ktoré boli pôvodne zaregistrované ako majetok už neexistujúcich cirkevných nadácií alebo nadácií, ktoré na Slovensku už nepôsobia, ako sú napr. benediktíni. Biskupi však presadzovali širší pohľad na túto otázku, v rámci ktorého by sa reštitúcie mali prepojiť s existujúcou štátnou podporou. Podľa ich názoru neúplnosť reštitučného procesu zmierňujú existujúce dotácie na cirkvi a na platy ich duchovných.

Vo veci žaloby Ústredného zväzu židovských náboženských obcí (ÚZŽNO) proti Nemecku o odškodnenie za finančné prostriedky, ktoré vláda vojnového Slovenského štátu zaplatila Nemecku na pokrytie nákladov spojených s deportáciou 57 000 slovenských Židov, sa nedosiahol nijaký pokrok.

V zmysle následnej dohody k základnej zmluve s Vatikánom zákon z roku 2004 ustanovuje, že žiaci štátnych základných škôl si musia vybrať medzi predmetmi náboženská výchova alebo etická výchova. Podľa kritikov sa môže stať, že žiaci niektorých škôl – najmä v chudobných vidieckych oblastiach – túto možnosť výberu nemajú, alebo môžu pociťovať tlak na to, aby si zvolili náboženskú výchovu.

Neuvádzali sa žiadne prípady väznenia alebo zadržovania ľudí z náboženských dôvodov.

Nútené prestúpenie na inú vieru

Neuvádzali sa žiadne prípady núteného prestúpenia na inú vieru, a to ani u maloletých občanov USA, ktorí boli unesení alebo ilegálne odvezení zo Spojených štátov amerických, alebo ktorým sa neumožnil návrat do Spojených štátov amerických.

Časť III. Stav rešpektovania slobody vierovyznania v spoločnosti

Uvádzali sa prípady spoločenskej diskriminácie z dôvodu náboženskej príslušnosti, viery alebo náboženských praktík.

V priebehu sledovaného obdobia došlo k mnohým antisemitským činom. V Rožňave, Nitre, Kolíňanoch, Dolných Obdokovciach a v ďalších obciach polícia zatkla osoby, ktoré na verejné budovy maľovali hákové kríže alebo propagovali fašistickú ideológiu.

V apríli 2009 parlament zvolil spomedzi navrhnutých kandidátov za nového člena Správnej rady Ústavu pamäti národa (ÚPN) Arpáda Tarnóczyho, bývalého predsedu Zväzu protikomunistického odboja (ZPKO), známeho ako zástancu Tisa. ZPKO vydáva časopis Svedectvo, ktorý predstavitelia židovskej komunity kritizujú za to, že rehabilituje a propaguje myšlienky fašizmu vojnového slovenského štátu. Tarnóczy už predtým odhaľoval pamätnú tabuľu Jozefovi Kirchbaumovi, náčelníkovi Hlinkovej gardy a neskoršiemu veľvyslancovi vojnového slovenského štátu vo Švajčiarsku. Aj vedenie ÚPN bolo počas sledovaného obdobia kritizované za to, že medzi členov svojej správnej rady prijalo Tisových apologetov. ÚPN v minulosti uskutočňoval programy v rámci spolupráce s americkým Múzeom holokaustu (U.S. Holocaust Memorial Museum).

14. marca 2009 sa pred prezidentským palácom v Bratislave zišlo približne 250 osôb (a okolo 75 príslušníkov polície), aby si pripomenuli 70. výročie založenia prvého slovenského štátu v roku 1939 a vzdali hold jeho prezidentovi Jozefovi Tisovi, ktorý bol popravený za vlastizrada a spoluprácu s nepriateľmi Československa po druhej svetovej vojne. Účastníci – väčšinou mladíci v čiernych odevoch s vyholenými hlavami – mali pôvodne v úmysle pochodovať od paláca k údajnému hrobu prezidenta Tisa. Ich pochod sa však skončil zatknutím jedného zo spoluorganizátorov, keď zvolal „Na stráž!“ – čo bol pozdrav Hlinkovej gardy, oficiálnej polovojskej organizácie z čias druhej svetovej vojny zodpovednej za vnútornú bezpečnosť a za deportáciu tisícov slovenských Židov a Rómov. Zákon používanie výrazu „Na stráž“ zakazuje.

Počet trestných stíhaní v prípade rasovo motivovaných trestných činov, hoci bol stále nízky, sa naďalej zvyšoval vďaka vytvoreniu špecializovanej policajnej jednotky, zriadeniu funkcie poradcu na Krajskom riaditeľstve Policajného zboru v Bratislave a posilneniu vzdelávania. Podľa aktivistov mimovládnych organizácií sa však extrémistické siete naďalej rozrastajú a oslabuje sa intenzívna pozornosť, ktorú polícia venovala tomuto javu.

Prehľbovanie vzťahov medzi náboženskými skupinami podporovali viaceré ekumenické organizácie. Činnosť vyvíjala aj Ekumenická rada cirkví zastupujúca niekoľko skupín.

Časť IV. Politika vlády USA

Diskusia o slobode vierovyznania, ktorú vedie vláda USA so slovenskou vládou, je súčasťou jej všeobecnej politiky podpory ľudských práv. Veľvyslanectvo naďalej sledovalo vývoj situácie v súvislosti so zákonom o registrácii cirkví.

Veľvyslanectvo USA udržiavalo kontakty so širokým okruhom náboženských skupín a povzbudzovalo toleranciu voči menšinovým náboženským skupinám. Pracovníci veľvyslanectva a oficiálni hostia sa stretávali so zástupcami väčších aj menších náboženských skupín a diskutovali s nimi o otázkach reštitúcie majetku, ako aj o situácii v oblasti ľudských práv a slobody vierovyznania. V priebehu sledovaného obdobia sa chargé d'affaires veľvyslanectva USA stretol s predstaviteľmi Helsinskej komisie počas ich návštevy Bratislavy vo februári 2009, v rámci ktorej so zástupcami štátnych orgánov a mimovládnych organizácií diskutovali o integrácii menšín, náboženskej slobode a ľudských právach na Slovensku.

Veľvyslanectvo pokračovalo aj v dialógu s Konferenciou biskupov Slovenska, Ekumenickou radou cirkví, Ústredným zväzom židovských náboženských obcí, Pravoslávnu cirkvou na Slovensku a s ďalšími náboženskými skupinami. Veľvyslanectvo podporovalo účinný dialóg medzi náboženskými skupinami, ministerstvom kultúry a Komisiou pre ochranu dedičstva Spojených štátov amerických v zahraničí zameraný na záležitosti, ktoré táto komisia považuje za dôležité.